

POST-TRUTH ÇAĞINDA COVID-19 AŞISI ÜZERİNDEN SOSYAL MEDYADAKİ KAMUSAL KOMPLO TEORİSİ ÜRETİMİNİN İNCELENMESİ

*Investigation of Public Conspiracy Theory Production in Social Media over Covid-19 Vaccine in
the Post-truth Age*

Sertaç KAYA¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, İstanbul, sertackaya1@aydin.edu.tr,
orcid.org/ 0000-0003-3483-572X

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
14.09.2021
Kabul/Accepted:
13.12.2021

DOI:

10.18069/firatsbed.995633

Anahtar Kelimeler

Post-truth, Sosyal Medya,
İnfodemi, Komplo Teorisi,
Covid-19.

Keywords

Post-truth, Social Media,
Infodemia, Conspiracy
Theories, Covid-19.

ÖZ

Covid-19, 2019 yılının sonlarında Çin’de görülmesinin ardından 2020’nin başından itibaren küresel halk sağlığına yönelik ciddi bir tehdit olarak varlığını sürdürmektedir. Hükümetlerin aldığı önlemlerin yanında bilim insanlarının da virüse karşı aşı geliştirmesi bu tehdiye karşı mücadeledeki önemli adımlardan birini oluşturmaktadır. Türkiye’de de, farklı ülkelerin geliştirdiği bu aşular satın alınarak vatandaşlar üzerinde uygulanmaya başlanmıştır. Bu ilerlemeler kaydedilirken bir yandan da sosyal medyada aşular hakkında söylentiler, aşı karşıtı ifadeler ve komplo teorileri yaygın olarak üretilmekte, ilgi çekmekte ve paylaşılmaktadır. Genetik kodların değiştirilmesi, insanların bedenlerine mikroçipler yerleştirilmesi, aşuların cenin dokusu içermesi gibi farklı komplo teorileri öne çıkmaktadır. Bu çalışmada sosyal medya platformlarından biri olan Twitter’da #AşıDeğilSeriKatil etiketi altında paylaşılan tweetler değerlendirmeye alınarak kullanıcıların paylaşımlarındaki aşı karşıtı görüşleri ve komplo teorisi üretimini ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu amaçla 14.07.2021-17.07.2021 tarihleri arasında atılan tweetler değerlendirmeye alınmış ve en çok retweet edilen %5 oranındaki paylaşım içerik analizi ile incelenerek kategoriler oluşturulmuştur. Çalışma neticesinde kullanıcıların aşı karşıtı düşüncelerini desteklemek adına çeşitli teoriler ortaya koyduğu, örnekler gösterdiği ve yorumlarını paylaştıkları görülmüştür.

ABSTRACT

Covid-19 has remained a serious threat to global public health since the beginning of 2020, after being detected in China in late 2019. In addition to the measures taken by governments, the development of a vaccine against the virus by scientists is one of the important steps in the fight against this threat. In Turkey, these vaccines developed by different countries have been purchased and started to be applied to citizens. While these progresses are being made, rumors, anti-vaccine statements and conspiracy theories about vaccines are widely produced, attracted and shared on social media. Different conspiracy theories such as changing genetic codes, implanting microchips in people's bodies, and vaccines containing fetal tissue come to the fore. In this study, tweets shared under the #AşıDeğilSeriKatil tag on Twitter, one of the social media platforms, are evaluated and it is aimed to reveal the anti-vaccine views and conspiracy theory production in the shares of the users. For this purpose, the tweets that sent between 14.07.2021 and 17.07.2021 were evaluated and the most retweeted 5% share was analyzed by content analysis and categories were created. As a result of the study, it was seen that users put forward various theories, showed examples and shared their comments in order to support their anti-vaccine thoughts.

Atıf/Citation: Kaya, S. (2022). Post-Truth Çağında Covid-19 Aşısı Üzerinden Sosyal Medyadaki Kamusal Komplo Teorisi Üretiminin İncelenmesi. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 1(279-290).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Sertaç KAYA, sertackaya1@aydin.edu.tr

1. Giriş

Coronavirüs, 2019 yılında Çin’de ortaya çıkmış ve 2020 yılı itibarıyla pandemi haline gelerek yüz binlerce insanın ölmesine neden olmuştur. Uluslararası toplum, bu virüsün neden olduğu vakalar ve yaşanan ölümler sebebiyle önemli bir sağlık sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Kalabalık ortamlardaki insan yoğunluğunun sosyal mesafenin sağlanmasına engel olması nedeniyle hastalığın yayılma hızını artırması, milyarca insanın evlerine kapanmasına, temas ortamını azaltmasına ve dolayısıyla izole bir yaşama geçmesine sebep olmuştur. Bu durum da, Covid-19 pandemisinin tüm dünyayı etkisi altına alarak insanların sosyalleşme faaliyetlerinin, haberleşme kanallarının ve iletişimlerinin internet dolayımı araçlar ile gerçekleştirmesine neden olmuştur.

Sosyal medya platformlarını kullanarak fikir ve düşünceleri paylaşmak, dolaşıma sokmak ve başkalarının söylemlerine erişmek geleneksel iletişim kanallarının aksine çok daha kolaylaşmaktadır. Dijital iletişim teknolojileri ve kullanıcı dostu cihazlar pandemi sürecinde insanların etkileşime geçmesinde ve duygu/düşüncelerini diğer kişilere aktarmasında önemli rol oynamıştır. Sosyal medya platformlarının eğlence, bağlantı ve bilgi kaynağı olma durumu pandemi sürecinde de insanların evde buldukları dönemlerde kullanım biçimlerinin belirleyicisi olmuştur.

Sosyal medya, pandemi sırasında hükümetlerin, yetkililerin ve bilim insanların aktardığı bilgilerin doğru biçimde insanlara ulaşmasında gerçek zamanlı bir iletişim stratejisi olarak kullanılabilirdiği gibi bilinçli veya bilinçsiz biçimde yanlış ve çarpıtılmış veri ve bilgilerin dolaşımında da kullanılmıştır. Salgına inananlar, tedbirleri gereksiz görenler ve aşı karşıtları bilimsel olarak ortaya konulan doğruları görmezden gelerek kendi inandıklarını bu platformlar aracılığı ile ifade edebilmişlerdir. Aynı zamanda kendileri gibi düşünenleri bulmaları ve örgütlenmeleri için de önemli bir fırsat yaratmıştır. Bu sayede farklı temalarda ürettikleri komplo teorileri ile sosyal medya üzerinden gündemleri belirleyebilmişlerdir.

Bu çalışmada nesnel olarak bilim insanları tarafından ortaya konulmuş gerçekliklere rağmen kendi inançları doğrultusunda sosyal medya üzerinden kullanıcıların ürettiği komplo teorileri ve aşı karşıtı düşünceleri ele alınmaktadır. Bu amaçla Twitter’da #AşıDeğilSeriKatil etiketi ile açılan başlık altındaki kullanıcıların yorumları çekilmiş, analiz edilmiş ve arkasından içerik analizi ile kodlanarak çeşitli kategorileri ayrılmıştır. Tablolaştırılan kategoriler bağlamında öne çıkan tweetlerden örnekler verilmiş ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

2. Hakikatin Yitimi: Post-truth Kavramı

Post-truth kavramı, hem Brexit referandumu hem de Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan 2016 yılındaki başkanlık seçimlerinin ardından tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle nesnellüğün yitimi, bireysel yaklaşımların gerçekliğin yerini alması ve yalan habere zemin hazırlaması dolayısıyla sosyal ağ siteleri üzerinden kavram açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle popüleritesini artıran terim, 2016 senesinde Oxford English Dictionary tarafından yılın sözcüğü seçilmiştir.

Oxford Sözlükleri, “post-truth” kelimesinin “nesnel gerçeklerin kamuoyunu şekillendirmede duygu ve kişisel inanca hitap etmekten daha az etkili olduğu durumlarla ilgili veya bunları ifade etmek” ile ilgili olduğu yönünde bir tanımlamada bulunmaktadır. Kelimede bulunan “post” ön eki, zamansal manada bir ifadeden çok gerçeğin gölgede kalmasına vurgu yapmaktadır. Bu kavram hakikati önemseyen ve ona karşı saldırı olduğunu düşünenlerin kaygı ifadesini oluşturmaktadır. Yani bu yaklaşım, gerçeklerin istenildiğinde gölgelenebileceği, seçilebileceği ve bir gerçeğin yorumunu diğerine tercih ederek siyasal bir bağlam içinde sunulabileceğine dair görüşü taşımaktadır (McIntyre, 2018: 5-6).

Stuart Sim, post-truth kavramının, bir dünya görüşü ortaya koyduktan sonra oluşturulan durumdan geri adım atmamayı ya da bu görüşün doğruluğuna işaret eden kanıtların kabul edilmesi anlamına geldiğini belirtmektedir. Belli görüşlerin kabul edilmesinin ardından, pozisyonlara sert bir biçimde bağlı kalınmakta ve yöneltilen itirazlardan habersiz olunmaktadır. Ön yargıları her durumda pekiştirmek adına mücadele verilmektedir. Bireyler akılları yerine hisleri üzerinden hareket etmektedir; böylece kişinin muhakeme yetisi devre dışı kalmaktadır. Bu yüzden de süreç, rasyonel düşünce adımları yerine hislerden kaynaklanan köklü önyargıları uyandırmaya çalışmaktadır (2019: 13-14). Bu nedenle de belli bir düşünce sahibi olduktan sonra nesnellığe göreceli yaklaşılmakta, sahip olunan fikirler tutucu bir biçimde savunulmakta ve aksi yöndeki eleştiriler ve kanıtlar görmezden gelinip reddedilmektedir.

Kişinin gerçeği bildiğini düşünmesi hakikati tehdit edebilmektedir. Kişi hakikati yıktığında ilk olarak hata yaptığını ve yanlış şeylere anlam verdiğini kabul etmelidir. Böyle bir durumda hata bilinçli olmadığından bu yalan yerine geçmez; yalnızca temelsiz bir yaklaşım olarak değerlendirilir. Ancak kişi bir şeyin doğru olup olmadığını gerçekten bilmiyor ve bildiklerinin doğruluğunu öğrenmek adına zaman ayırmadan söylemlerine devam ediyorsa bu “kasıtlı cehalet”e girmektedir. Post-truth, “kendini kandırma ve yanılsamanın söz konusu olduğu, birisinin gerçekte tüm güvenilir kaynakların itiraz edeceği bir gerçek olmadığına inandığı zamanlarda” kendisini göstermektedir. Cehalet, yalan, yanılgı, ilgisizlik ve alaycılık bir yana post-hakikat çağında daha ziyade, yeni olan durum, yalnızca gerçeği öğrenme düşüncesine değil, hakikatin varlığına da aynı zamanda bir meydan okumadır. Toplumun büyük bir kısmı temel gerçekleri inkâr ettiğinde, bunların neticeleri büyük olabilmektedir. Örneğin, Güney Afrika Devlet Başkanı Thabo Mbeki, antiretroviral ilaçların batılı ülkelerin emellerinin bir parçası olduğunu, sarımsak ve limon suyuna AIDS'i ortadan kaldırmak için başvurulabileceğini iddia ettiğinde, 300.000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Donald Trump, iklim değişikliğinin Çin hükümetinin Amerika'nın ekonomisine darbe vurmak amacıyla ortaya atılan bir aldatmaca olduğunu savını öne sürmesi uzun vadede olumsuz etkileri beraberinde getirme potansiyeli barındırmaktadır. Buradaki temel problem, bazı gerçeklerin diğerlerinden daha fazla önem taşıdığına yönelik düşüncedir. Yani insanların gerçeklere inanmamaları değil, yalnızca ideolojilerini meşrulaştıran gerçekleri kabul etmek istemeleri sorun olmaktadır (McIntyre, 2018: 7-10). Bilimsel kanıtları olan gerçeklikler onlara inanmayanlar tarafından sorgulanmakta ve görmezden gelinmektedir. Bu durum, konunun uzmanları veya alandaki yetkililerin hakikati bulma çabası için konuyu tartışmalarının ötesine geçmektedir. Bilimsel gerçeğin ortaya çıkması için konunun eleştirilmesi, farklı bakış açıları getirilmesi ve çürütülme çabalarının olması doğal karşılanırken post-truth çağında konulara duygular çerçevesinden bakılmakta, bireyler inanışları dışındakilere kendini kapamakta ve çıkarları doğrultusunda hakikati esnetmeye yatkın olmaktadır.

Gerçeği inkâr edenlerin ve ideolojilerine bağlı olanların inanmak istemedikleri hakikatlere karşı şüpheli yaklaşımları ve gerçekliklere karşı saflık sergilemeleri gerçekleri kendi inançlarına göre kullanmalarına neden olmaktadır. Bir insan açık ya da zahmetsiz olarak doğrulanabilir bir gerçeğe nedensizce karşı çıkmamakta, bunu kendi yararına olduğu vakit yapmaktadır. Bu nedenle bireyin inançları “uygunsuz bir gerçek” ile tehdit altında olduğunda, kimi zaman gerçeğe meydan okumak kasıtlı ya da kasıtsız olarak tercih edilmektedir. Post-hakikat, bir tür ideolojik üstünlük manası taşıırken, uygulayıcıları, iyi bir kanıt olsun ya da olmasın, birini bir şeye inanmaya zorlamaktadırlar (McIntyre, 2018: 11-13).

Keyes, hakikat sonrası kendisini göstermesini televizyonun yükselişiyle eş görmektedir. İzleyiciler televizyon ile yalanlara, yarı gerçekliklere ve aldatmacalara maruz kalmışlardır. Bu araç, yapısından kaynaklı dramatik olanı her zaman olgusal olana tercih etmiştir. Bu nedenle, süreç içinde kurgusal olmayan yapımlar dahi kurmaca yöntemleri benimsemek zorunda kalmışlardır (2019: 229-230). Yine Keyes'e göre, televizyonun temelini görseller oluşturmaktadır ve bunların ahlaki bulunmamaktadır. Bu araçtaki imgeler, dürüstlük yerine onun görünümü ile ilgilenmektedir. Drama vurgu yapması nedeniyle de sürekli olarak duyguları gerçeklere tercih etmektedir (2019: 232-233).

Post-truth çağında düşünceler kanıtlarla değil, anlatı üzerinden kurgulanan hikâyeler ile desteklemektedir. Kısa bir süre içinde kişisel hakikat edinimi gerçekleştirirken bunları ortadan kaldırmak uzun uğraş ve çaba gerektirmektedir. Aslında doğru olmayan, fakat onlara inananların olduğu, ayrıca başkalarını da ikna edip bunlara inanmalarını sağlayarak yayılabilen düşünceler dizisi oluşmaktadır. Bu anlamda sağlıktan ulusal politikalara kadar geniş bir konuda kişilerin sahip olduğu düşünceler kendisini gösterebilmektedir. Bu düşünceler sağlam kanıtları olan veya gerekçelendirilebilen yapıda bulunmamaktadır.

McIntyre, ortaya konan bilimsel sonuçları beğenmeyenlerin yaygın gerekçelerinden birinin, onu bulan bilim insanının önyargılı olduğu düşüncesi olduğunu belirtmektedir (2018: 18). Ekonomik ya da ideolojik bir yaklaşım bilimin reddine neden olabilmektedir. Genellikle bu yaklaşımlar, kaybedecek bir şeyi olanlarca başlatılır, ardından yanlış bilgilendirme faaliyetlerine takılanlar tarafından sürdürülmektedir (2018: 21). Kişinin pozisyonunu destekleyen gerçeklerin seçici kullanımı veya tamamen reddedilmesi, yeni hakikat sonrası gerçekliği yaratmanın ayrılmaz bir parçası şeklinde görülmektedir. Bir şeyin destekçileri olan insanlar, kanıtların söylediğinden daha çok bunu söyleyen kişi veya diğerlerinin hangi tarafta olduğunu önemseydiği zaman, gerçekler fikirlerin altında kalabilmektedir (2018: 32-34).

Bireyler bilinçli şekilde seçimde buldukları sonuçları destekleyen yaklaşımları ve verileri tercih etmektedirler. İnançlarına karşıtlık oluşturacak her türden bilgi ise kişi tarafından “yanlış haber” olarak

sınıflandırılmaktadır. Bu yeni bir problem olmamasına rağmen internet ve sosyal medya, inanılmaz bir hızda ve çok daha geniş bir coğrafi aralıkta bu tarz düşüncelerin paylaşımına izin vermektedir (Dalkır ve Katz, 2020: xvii).

3. Komplo Teorisine Dair Açıklamalar

Komplo teorisi kaynağını, kanıtların kişinin konumu, önyargıları ve gündeminden yorumlanması sonucu ortaya konan tuhaf, paranoyak veya çılgın şeklinde nitelendirilebilecek düşüncelerden almaktadır. İnsanlar yanlış olduğu kanıtlanan, düşündükleri delilleriyle zayıflatılan ve hatta gerçekte var olmayan şeylere, dünya görüşlerine ve inançlarına uyduğu için yatkın olabilmektedirler. Kişilere ya da kurumlara zarar vermek amacıyla gizli şekilde yürütülen gerçek komplolar olabildiği gibi kişilerin bilgiden ve araştırmadan yoksun düşünceleri ortaya atması sonucu sahte komplolar da olabilmektedir.

Bir komplo teorisi, bir bireyin ya da bir grup insanın güç, zenginlik, etki ya da farklı bir yarar elde etmek gayesi ile gizlice hareket ettiği fikridir. Bu bağlamda çocukların oyunlarına konu olabilecek kadar küçük, ülke yönetimlerini ilgilendirecek kadar büyük, insanlığı tehdit edecek kadar kötü, kişilerin hayatlarını altüst edecek kadar ürkütücü nitelikte olabilmektedir. Komplolar, olaylara farklı açılardan iyi veya kötü, doğru veya yanlış olarak yaklaşmanın yoludur. Bir komplo teorisi ile bir olaya bakıldığında görünenden fazlası olduğu ve yaşananların arkasında farklı güçler olduğu varsayılmaktadır (Hodapp ve Von Kannon, 2008: 9-10).

Bir başka tanımlamada komplo teorisi en temel düzeyde, mevcut, istenmeyen durumları gizli bir gruptan sorumlu tutmaktadır ibaresi yer almaktadır. Gerçekte, şeylerin her zaman görüldükleri gibi olmadıklarını, daha çok rastgele bir tarzda ortaya çıkmadıklarını ve tesadüfen böyle olmadıklarını, kötü niyetli kişi veya kişilerce böyle planlandığını iddia eden yorum şeklindedir. Ayrıca “komplo teorisi” etiketi çoğunlukla ortaya konan düşüncenin yanlış olduğunu göstermek için kullanılmakta ve genellikle birçok kişi bir komplo teorisine inandığını ifade etmemektedir (Knight, 2003: 16).

Coady’ye göre ise komplo teorisi, destekleyici delillerin çok az olduğu ya da hiç olmadığı inançlardır. Bir diğer açıklamada da olayların resmi biçimlerinin reddi, yetkililerin gerçeği vatandaşlarından gizlemek adına bir girişimde bulunması manasına gelmektedir. Bu tanımlama açısından bakıldığında komplo teorilerine karşı yalnızca teori oldukları için küçümseyici bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği sonucu çıkarılmaktadır (2006: 2-3). Kimi zaman yanlış komplo teorilerini ısrarlı biçimde savunmak doğruya karşı direnç doğurmaktadır. Kişiler tamamıyla kendi doğru kabul ettiği “gerçeğe” odaklanarak var olan hakikati görmezden gelebilmektedir. Hatta yetkililerden veya resmi kurumlardan yapılan açıklamalar inkâr olarak algılanıp bu unsurlar kendi düşüncelerinin doğruluğunu kanıtlayan argümanlara dönüştürülmektedir.

Sunstein’e (2014) göre, bazı komplo teorileri yanlış olduğu gibi bazılarının da doğru çıkma ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca tüm sahte komplo teorileri zararlı olmayabilir. O yüzden gerçeğe ve gerçeğin farklı konular olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Gerçek bir inanç haksız olabilir veya haklı bir inanç da yanlış olabilir. Komplo teorileri çoğunlukla belli kişilere; planlamak, başkalarını kontrol etmek, sırları korumak veya benzeri şekillerde güçler atfetmektedir. İddialarını çürütmek isteyenler onların gözünde güvenilmez olduğundan dolayı inançlarını ortadan kaldırmak zor olabilmektedir. Bilgiyi ortaya koyan kişi veya kurumlar serbest bir bilgi akışını topluma yansıtıklarında güven artacak ve komplo teorileri çoğunlukla haksız olacaktır. Fakat sansüre maruz kalmış, bilginin hatalı ve önyargılı biçimde işlediği kurumların bulunduğu, basın özgürlüğünün tanınmadığı toplumlarda yaşayan bireylerin bilgilere inanmamak veya bunları reddetmek için nedenleri olmaktadır. Bu insanlar açısından komplo teorileri, doğru olsun veya olmasın, daha sık gerekçelendirilmektedir. Benzer biçimde izole gruplarda ya da ağlarda yaşayan bireyler de sıklıkla yanlış olan ancak yine de sınırlı bilgiden kaynaklı haklı olan komplo teorilerine sahip olacaklardır. Çoğu insan kesin olarak inandığı çok az gerçek ile ilgili doğrudan ya da kişisel bilgiye sahiptir. Bilinenler çoğunlukla diğer insanların ifadelerinden, inançlarından ve eylemlerinden gelmektedir. Bu sebeple izole insan gruplarda ya da sosyal ağlarda bulunanlar komplo teorilerini kolayca ve mantıksız bir biçimde değil, başkalarının inançlarını kabul ediyor olabilirler.

Eğer kişi konu hakkında yeterince bilgi sahibi değilse, başkalarının yargılarında etkilenebilmekte ve ortada bir komplo olduğuna dair fikri kabul edebilmektedir. Böylece birey komplo düşüncesini benimserken yayılmasına da katkı sağlamış olmaktadır. Düşünce birçok insan tarafından kabul gördüğünde gerçek olduğu izlenimi artacak ve inanmayanlar üzerinde baskı unsuruna dönüşebilecektir. Özellikle yakın ilişkilerin

bulduğu küçük gruplarda dile getirilen söylemler üyeleri tarafından kabul görebilmektedir. Dışlanmama, uyum sağlama ve konu hakkında bilgi sahibi olmadığının ortaya çıkmaması isteği bu anlamda kişi üzerinde baskısını hissettirebilmektedir. Duygu perspektifinden yaklaşılacak konularda da kişi kendini haklı çıkarma ve düşüncesini meşru göstermenin yollarını aramaktadır. Meydana gelen bir olay sonucu kişilerin canlanan duygularına yönelen ve bu noktalara seslenen komplo teorileri kişinin hislerinde haklı olduğu yanılsamasını yaratacak ve kabul görmesi ile yayılmasını hızlandıracaktır.

4. Sosyal Medya ve Bireysel Görüş İfade Etmenin Yükselişi

Sosyal medya kavramı, insanların, arkadaşları ve diğer bağlantıları ile iletişimi, oluşturdukları içerikleri izlemelerine imkân sağlayan teknolojilerin bütünüdür. Bu teknolojiler, bireyler interneti kullanarak kolay şekilde içerik üretmelerine ve diğer kullanıcılarla paylaşmasına yardımcı olmaktadır. Bu siteler, kullanıcıların kendi yayıncıları olup diledikleri kişilere içerik paylaşmasının zeminini oluşturan altyapı desteği sunmaktadır. Ayrıca benzer ilgi alanları, ortak bakış açısı veya arka plana sahip insanların bir araya gelerek gruplar oluşturabileceği ağları sağlamaktadır (Treadaway ve Smith, 2010: 24-25).

Sosyal medya en kısa tanımıyla, bir insanın diğer kişilerle içerik, haber, fotoğraf vb. paylaşımlarda bulunarak çevrim içi sosyalleşmesine imkân sağlayan ortamlardır. Bu ortamlara katılan bireyler dilediklerinde içerikler oluşturarak bunları ağlardaki diğer kullanıcılarla alışverişe sokabilmekte, geri bildirimleri anında alabilmekte, farklı bağlantıları kullanabilmekte ve topluluklar oluşturarak çift taraflı iletişimi mümkün kılan etkileşimi gerçekleştirebilmektedir. Bu nitelikleri sağlayan web tabanlı uygulamalar, sosyal medya kategorisine dâhil edilmektedir.

Sosyal medya platformlarına akıllı cihaza ve internete erişebilen tüm bireyler kolayca dâhil olabilmektedir. Birçok uygulamanın kullanımı kolaydır ve kullanıcılara sunulan arayüzler herhangi bir özel beceri ve bilgi gerektirmemektedir. Bu nedenle de diğer insanlarla basitçe bağlantı kurulabilmekte ve grupların parçası olunabilmektedir. Sosyal medya, iki veya çok yönlü iletişim kanalları ile insanların paylaşımlarını hızlı biçimde ağdaki kişileri iletebilmesini ve geri bildirim alabilmesini sağlamaktadır. Kullanıcılar yorumlarla ve beğeniler ile farklı gönderilere tepkilerini verebilirken birçok konuda sorular sorabilmekte, ürünleri veya hizmetleri tartışabilmekte, düşüncelerini, fikirlerini ve yapmak isteyebilecekleri ses, metin veya görseller ile paylaşabilmektedir.

Brogan'a göre, sosyal medya platformlarının kullanıcılarına sağladığı bloglama, podcasting, video bloglama, mikroblog ve diğer özellikler kişisel bir güç sağlamaktadır. Bu güç kullanıcılara seslerini duyurma ve izleyici sağlama olarak geri dönmektedir. Bu alanlar kişilerin kendi ilgi alanlarına, günlük işlerine ve hatta karşı oldukları konulara ilişkin fikirlerini beyan etmesinin önünü açmaktadır. Bunun yanı sıra, kendi ağını yaratıp geleneksel medya araçlarında yer bulmayı beklemek yerine kendini takip edecek kitleyi buralarda yaratabilmektedir. Böylece kullanıcılar hemen hemen her yerden insana ulaşabilmekte ve her yere düşüncelerini yayabilmektedir (2010: 14). Sosyal medya, insanların birbirleriyle ve bu ortamlardaki gönderiler ile ilişki kurması için yeni yollar açmaktadır. Daha önce zamanın ve mekânın kısıtladığı iletişim, kişinin sahip olduğu imkânlarla paralellik gösteren görüşlerini yayması ve duyurması bu araçlar vasıtasıyla çevrimiçi hale gelerek yeni olasılıklara ulaşmasına vesile olmaktadır.

Öte yandan geleneksel medya, sıradan insanların düşüncelerini ve duygularını yayınlamak için kullanılamıyordu. Eğer bir kişi sesini duyurmak isterse kalabalık bir grubu toplayıp onlara seslenmesi gerekirdi. Ancak internetin gelişmesi ile içerik yayınlama ve paylaşma bu insanlar için kolay hale dönüştü. Sosyal medyanın yapısı ile az sayıda insanın yaratıcılık gösterdiği ve fikirlerini sunduğu dünya, herkesin aktif olarak katılabileceği yeni bir duruma doğru gelişme göstermiştir. Bu sayede herkes bir şey yayınlatabilmekte, kolay kontrol edilmez ve sansürlenmez yapısı ile oluşturdukları içerikleri kamuya açık hale getirebilmektedir (Wyrwoll, 2014: 1-2). Bugün sosyal ağ siteleri ile milyonlarca insan yazı, ses, fotoğraf veya video ile kendi yaşamlarına dair içerikler oluşturup paylaşabildiği gibi gündemde olan, konuşulan konulara dair de yorumlarını değerleri, inançları, amaçları ve düşünceleri çerçevesinde paylaşabilmektedir. Buralarda insanlar kendi fikirlerini ifade edebilmekte, diğer kullanıcıların gönderilerine ve kurumların paylaşımlarına yorumlar yapabilmektedir.

Sosyal medya platformları kullanıcılarına sunduğu özellikler ile onların paylaşımlarına olanak tanıyan internet tabanlı oluşumlardır. Bu alanlara oluşturdukları profillerle katılım gösteren bireyler, etkileşimli bir ortamda yer alarak pasif bir şekilde içeriklere maruz kalmak yerine aktif bir biçimde kendilerini ifade

edebilmektedirler. Ürettikleri içeriklerin yanı sıra diğer kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikleri de paylaşarak görüşlerini aktarabilmektedirler. İnsanlar tecrübelerini, olaylara yaklaşımlarını ve bildiklerini düşündüklerini kendi ağlarından yazılı, görsel veya işitsel malzemeler aracılığı ile paylaşabilmektedirler. Castells'e göre sosyal ağlar, hem hükümetlerin hem de şirketlerin geçmişte elinde bulundurduğu iletişim kanalları üzerindeki kontrolü zayıflatmaktadır. Kullanıcılar, üzüntü ve umutlarını barındıran her türlü içeriği internetin yarattığı serbestlikle kamusal alanlarda paylaşmakta, diğer insanlarla etkileşim kurmakta ve bağımsız sanal bağlar oluşturmaktadırlar (2012: 17). Sosyal medya, her ne kadar iletişim tekeli kırılmış ve bilginin yayılmasını kolaylaştırmış olsa da bununla beraber yalan haberin, yanlış bilginin, nefret söyleminin de üretilmesinde ve yayılmasında pay sahibi olmaktadır. Bu sayede hem bireyler hem de gruplar kendi inançları doğrultusunda diğer kullanıcıları etkileme girişiminde bulunabilmektedirler. Duygu ve düşüncelerin kolay biçimde ifade edilmesini sağlayan yapısı sosyal medya platformlarını, komplo teorilerinin dolaşımına sokulmasında ve bu sayede algıların biçimlendirilmesinde rol oynar konuma getirmektedir.

5. İnfodemi Kavramına Kısa Bir Bakış

Pandemi sürecinde insanlar yalnızca hastalıkla değil, yanlış bilgi ve bunun yayılımından kaynaklanan sorunlarla da uğraşmak zorunda kalmışlardır. Covid-19'un nitelikleri, sebebiyet verdikleri ve sonuçları ile ilgili olarak hem geleneksel kitle iletişim araçlarında hem de sosyal medyada çok sayıda doğrulanmamış bilgi yayılmıştır. Bu durum, kamu sağlığını yakından ilgilendirdiği için yanlış bilginin engellenip doğru bilginin insanları ulaşması büyük önem arz etmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Genel Müdürü Tedros, 15 Şubat tarihinde Münih Güvenlik Konferansı'nda, "Biz sadece bir pandemiyle değil, aynı zamanda bir infodemiyle de savaşıyoruz" açıklamasında bulunarak bilgi kirliliğinin önüne geçilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır (who.int, 2020). İngilizce olan "infodemic" kavramı, "information" ve "pandemic" kelimelerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkmış ve salgın süresince bilgi yoğunluğunun neden olduğu yanlış ya da doğrulanmamış bilgilere işaret etmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü "infodemic" kavramı için, bir salgın sırasında ortaya çıkan ve aralarında doğru ve yanlış bilgilerin olduğu aşırı bilgi bolluğu ifadesinde bulunmaktadır. Hem dijital hem de fiziksel bilgi sistemleri aracılığıyla bireyler arasında tıpkı salgın gibi yayılmaktadır. Böyle bir durumda insanların gereksinim duyduğu güvenilir kaynakları bulmaları zorlaşmaktadır. Pandemi dönemlerinde insanlar kendilerini ve ailelerini korumak adına doğru bilgiye çok fazla ihtiyaç duysa da sosyal medya ve diğer kanallar vasıtasıyla yanlış bilgi yayılmakta ve kullanıcılar tarafından tüketilmektedir (who.int, 2020).

Bilim, teknoloji ve sağlıkta eksik veya yanlış bilginin üretilip yayılması yalnızca koronavirüse özgü bir durum değildir. Eysenbach, Powell, Kuss ve Sa (2002), yaptıkları çalışmada internette bulunan sağlık ile ilgili bilgilerin çoğunun kanıt dayalı kaynaklardan gelen bilgilerle uyumsuz olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum pandemi süreciyle birlikte sadece internet sayfaları ile sınırlı kalmamış, sosyal medya platformlarının genişlemesi ve insanların buralarda toplanması ile bu alanlarda da görülür hale gelmiştir.

Bilgi kirliliği sosyal medyada varlığını sürdürmektedir; bu yüzden, sahte haberleri engellemeye yönelik mücadelenin de, insanların doğru bilgilendirilmesi için verilen çabanın da koronavirüs varlığını sürdürüp tehdit olarak görüldüğü müddetçe devam etmesi muhtemel gözükmektedir. Çünkü sosyal ağ sitelerinde insanlarda kafa karışıklığına yol açabilecek çok sayıda spekülasyonlu bilgi ve haber paylaşılmakta ve yayılmaktadır. İnfodemi kavramı da, yanlış bilgilerin, sahte haberlerin, söylentilerin, komplo teorilerinin salgın hastalık kadar tehlikeli olabileceğini vurgulamaktadır. Koronavirüsün neden kaynaklandığı, bulaşma yolları, vakaların kontrolü ve tedavisi için nelerin gerektiği hakkında yanıltıcı ifadelerin yanı sıra virüsü ve salgını tamamıyla yok sayan, böyle bir gerçekliğin olmadığını iddia eden teoriler sosyal medyadaki kullanıcılar tarafından dile getirilmektedir. Bu durum kişinin, doğru bilgiden mahrum kalmasıyla, salgına karşı gerekli adımlara atamamasına ve hem kendi sağlığı hem de kamu sağlığı açısından tehdit oluşturabilmesine neden olabilmektedir.

Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü infodemi ile mücadele için bazı ilkeler çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğini bildirmektedir. Bunlardan ilki, kanıt ve bilgilerin güçlendirilmesidir. İkinci olarak bilgileri basitleştirip açıklarken, gerçekleri kontrol edip yanlış bilgileri ele alma gerekliliğidir. Bir diğer önemli nokta bilgiye en çok ihtiyaç duyan topluluklara ve bireylere ulaşmaktır. Adımlardan bir diğeri ise, bilgi akışlarındaki infodemiği ölçüp analiz etmek, bireysel ve toplumsal seviyede davranışı etkileyen faktörleri değerlendirmektir. Son adımda da sosyal medya platformları, akademi ve sivil toplum kuruluşları ile

ortaklıklar kurularak infodemik yönetim için sistemlerin güçlendirilmesi yer almaktadır (who.int, 2020). Yanlış bilginin yayılması tamamıyla engellenemese bile şeffaf bir şekilde yetkili kurumların doğru bilgiyi kamuya paylaşması söylentilerin ve komplo teorilerinin inanılabilirliğini azaltabilir, yanlış inançlar taşıyan kişilerin nesnel gerçeklikler yönünden ikna edilmesini sağlayabilir.

6. Koronavirüs Aşısına Yönelik Sosyal Medyadaki Kullanıcı Tepkilerinin Ölçümü

6.1. Amaç, Yöntem ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada sosyal medya platformlarının bireylerin kişisel görüşlerini ifade etmesini kolaylaştıran yapısının pandemi sürecinde aşı ile ilgili tartışmaların yapılmasında ne şekilde gerçekleştiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Çalışma kapsamında 14.07.2021-17.07.2021 tarihleri arasında #AşıDeğilSeriKatil etiketi üzerinden atılan 17.984 tweet çekilmiştir. Bunlar içerisinden tekrar tweetlerin çıkarılmasının ardından kalan 4155 tweet, retweet alma durumlarına göre sıralanmış ve en çok retweet edilen %5 oranındaki paylaşım araştırmaya dâhil edilmiştir. Böylece etiket içerisinde görüşlerin taraftar bulma ve yayılma durumlarının yoğunlukları ortaya konulmaktadır.

Bu kapsamda filtrelenmiş olan tweetlere içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizi, metin, ses ve görsel gibi farklı türden içeriklerin belli kategoriler kapsamında analiz edilmesini sağlayan bir tekniktir (Geray, 2004: 133). Bahsettikleri konular dâhilinde farklı kategorilere göre kodlanan paylaşımlar içerisinden öne çıkanlar ve bu kapsamda atılan tweet sayıları tablolaştırılarak değerlendirilmeleri gerçekleştirilmiştir.

6.2. Çalışmanın Problemi ve Hipotezleri

Çalışmanın problemi, sosyal medyanın bireysel görüşlerdeki yükselişe sağladığı katkı ile bilimsel gerçekliklerin bile değersizleştirilip kullanıcıların kendi kanaatlerinin “gerçek doğrular” olarak algılanmasıdır. Bu durumun ortaya konulabilmesi açısından Covid-19 aşısı üzerinden yapılan yorumlar değerlendirilmekte ve bilimsel gerçekliklerin ortaya konulmasına rağmen yapılan aşı karşıtı görüşler ve üretilen komplo teorileri ele alınmaktadır. Problemin çözümüne katkı sağlaması amacıyla ortaya konulan hipotezler aşağıda belirtilmektedir:

H1: Sosyal medya platformlarından olan Twitter, Covid-19 aşısı ile ilgili bireylerin komplo teorileri üretimi, paylaşımı ve bunları yaymaları için zemin hazırlamaktadır.

H2: Twitter üzerinden açılan aşı karşıtı etiketler, bilimsel gerçekliklerin değersizleştirilerek kişisel kanaatlerin ön plana çıkarılmasına neden olmaktadır.

6.3. Bulgular ve Değerlendirme

Twitter’da #AşıDeğilSeriKatil etiketi üzerinden yapılan paylaşımlar 11 başlık altında toplanmış ve elde edilen verilere tablolarda yer verilmiştir. Tabloların değerlendirilmesi ve oluşturulan kategoriler bağlamında atılan toplam tweet sayıları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Kodlanmış Olumsuz Olaylardan Örnek Gösterme Durumu

Kodlanmış olumsuz olaylardan örnek gösterme durumu	Tweet Sayısı: 18
T1	Köyün sütçüsü, aşı olana kadar 4 dönüm bahçesini tek başına ekip biçen, ekmeğini yapan kadın, 5 kg sütü 9 yaşındaki torunuyla taşıyor artık. "Bu aşidan sonra mahvoldum" diyor. "Bilim adına" ilginizi çekiyorsa bu durum buyrun gelin araştırın. @saglikbakanligi #AşıDeğilSeriKatil
T2	Genç bir arkadaşımız sağlıklı olmak için deneye dahil oldu, umudu korunmaktı! Ama yan etki yaşıyor ve ilaç kullanıyor. Bu risk genç grup için değer mi?
T3	Annem aşı oldu ve kac gün yataktan kalkamadı, kustu defalarca ateşi çıktı hala bası dönüyo , kac kisi öldü aşidan kim bilir, bunları saklayıp zorunlu hale getirip kaç canı daha alıcaksınız?? #AşıDeğilSeriKatil
T4	Aşidan sonra eniştem kalp spazmı geçirdi abim acilde tedavi gördü annem bir aydır grip gibi hiç ilyilemiyor ben olmadım bende birsey yok. #AşıDeğilSeriKatil
T5	Dün arkadaşımı aradım ben acildeyim dedi. Aşı vurulduktan 1 saat sonra yolda bayılmış ve kafasını sert bir şekilde kaldırma vurmuş. Şu an tedavi oluyor. Aciller aşidan sonra bayılan insan kaynıyor. Kendi gözlerimle gördüm. #AşıDeğilSeriKatil

Tabloda aşı sonrası kullanıcıların yaşadıkları, gördükleri veya duydukları olaylardan deneyimlerini aktardıkları içeriklere yer verilmiştir. Bu kodlama altında toplam 18 tweet atılırken bunlarda aşının olumsuz yönleri ve yaşamlar üzerindeki negatif tesiri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımlardan aşının yararlı olmadığı vurgulanmak istediği anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Kodlanmış Aşı Olmayanların Örnek Gösterilme Durumu

Kodlanmış aşı olmayanların örnek gösterilme durumu	Tweet Sayısı: 18
T1	"Yıllarını bu mesleğe vermiş bir Mikrobiyolog olarak konuşmak gerekirse, bırakın insanı, sağlıklı hayvanlara bile mRNA aşı yapmam." -Dr. Marcus De Brun- #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/IIduKxYhEj
T2	"Arkadaşlar "iş" başka bir yere doğru evriliyor. Emin olun kokusunu alıyorum. Bu "iş" bu pandemiyi kurgulayanların da kontrolünden çıktı. Lütfen ve sakın aşı olmayın!.. Olanlarınız sakın 3. dozu olmasın."Op.Dr.Bilgehan BİLGE #GerçekVirüsMedyadır #AşıDeğilSeriKatil

Tabloda aşı olmayanların örnek gösterilmesiyle ilgili atılan 18 tweet içerisinden örneklere yer verilmektedir. Bu bağlamda aşı olmayanların söylemleri alıntılanmış veya yaptıkları açıklamalara atıflar yapılarak kullanıcıların kendi görüşlerini eklediği görülmektedir. Uzmanların ve bu konuda yetkin olan insanların görüşlerinin öne çıkarılarak savunulan görüşe destek sağlamak ve böylece düşüncelerinin ikna ediciliğinin artırılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Kodlanmış Maske Karşıt Olma Durumu

Kodlanmış maske karşıt olma durumu	Tweet Sayısı: 6
T1	Sağlıklı insanın MASKE takmasına gerek yok ! MASKE ÖLDÜRÜR! #GerçekVirüsMedyadır #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/riG8pC2gHp
T2	RT @Merve09354843: Oksijenimizi geri istiyoruz!! #gerçekVirüsMedyadır #AşıdeğilseriKatil https://t.co/zgH3LAjF7L

Tabloda etiket üzerinden maskeye yönelik atılan tweetler olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda toplam 6 tweet tespit edilmiş olup içeriklerinden öne çıkanlara tabloda yer verilmektedir. İçeriklerde maske takmanın zararlı olduğu ve buna gerek olmadığı yönünde ifadeler ağırlık kazanmaktadır.

Tablo 4: Kodlanmış Ötekileştirme Durumu

Kodlanmış ötekileştirme durumu	Tweet Sayısı: 1
T1	Aşı olmamak için iyi bir neden daha. #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/IMgYgAwUfT

Tabloda ötekileştirmenin yer aldığı ve bu kapsamda tespit edilen 1 tweet bulunmaktadır. Burada kullanıcı, karşıt olduğu bir siyasi görüşten kişinin aşı olunması istediği ifadesi alıntılanarak aşıya bu nedenle de karşı olunması gerektiğini belirttiği söylemi yer almaktadır.

Tablo 5: Kodlanmış Gizlenmiş Gerçekler Olduğunu Düşünme Durumu

Kodlanmış gizlenmiş gerçekler olduğunu düşünme durumu	Tweet Sayısı: 30
T1	virüs ufak bir hapşırma ile kolayca bulaşabilecek kadar ağızda, burunda fıkır fıkır kaynıyor, sokaklarda, dilediği gibi uçabiliyor, neden PCR testiniz için 15 cmlik koca çubuğu illa burun içinden geçirip beyin tabanına sürdürmek gerekiyor? #GerçekVirüsMedyadır #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/ztxMbJjCKw
T2	Önce insanı eve hapsed, işyerini kapat yani D vitaminini kes, psikolojisini boz Sonra maskeyle oksijenini çal, bağışıklık sistemini çökert, hastalığa açık hale getir PCR testi ile sahte pozitifler çıkar korku ortamı oluştur Sonuç: Aşı olmalısınız alıntı #AşıDeğilSeriKatil
T3	ABD'DEDE aşılar talep olmayınca kapıya hizmet başlamış Overlokçu geldi hanımmmm☺ Kapıdan kapıya deneysel covid aşısı Amerika'ya yayılıyor, bu bir gizlilik istilası ve bir tür taciz! #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/Itr3k06eOv
T4	RT @Nuriyepalaa: Aşıdan zarar gören vatandaşların hiç bir şekilde gündeme gelmemesi neden? Aşınının 2 doz yerli olduğunu söyleyip 3. Dozu ortaya atmaları neden? Her varyanta yeni bir aşı yapıp dünyayı aşıya muhtaç halemi getiriliyor? Aklımda bu ve bu gibi sorular varken asla #AşıDeğilSeriKatil

T5	Küreselcilerin maşaları işlerini yapmaya devam ediyorlar. #GerçekVirüsMedyadır #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/Q6YOAjH93B
T6	Gerçekleri yazmayan ana akım medya, aşından ölenleri bile virüs kaynaklı ölüm olarak aktaran medya. #GerçekVirüsMedyadır #AşıDeğilSeriKatil
T7	Bu adamlar “aşı olmayın, bu doğru değil” dedikleri için suikast ile öldürüldüler. #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/61wzH2ep0I

Tabloda insanlara aşı yapılmasının arkasında bilinmeyen başka amaçlar olduğunun ifade edildiği 30 tweet içerisinden örnekler yer almaktadır. Aşının zorunlu tutulmasının, medyanın haberleri verip vermeme şekillerinin ve hatta kimi aşı karşıtı olan liderlerin ölümünün bazı amaçlara ulaşmak için gerçekleştirildiği iddia edilmektedir. Bu tarz ifadelerden olduğu düşünülen kimi güçlerin belli hedefleri olduğu fikrinin kullanıcılar arasında ağırlık kazandığı görülmektedir.

Tablo 6: Kodlanmış Gelecek Tahmini Durumu

Kodlanmış gelecek tahmini durumu	Tweet Sayısı: 18
T1	Anlayın artık aşı değil nüfus planlaması!!! #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/aw7O9N4sgp
T2	RT @BenHasan3363: Bu iddiaları çürütecek bilgi, belge ve kanıtı olan varsa gelsin, yoksa kesin sesinizi. Aşı bir biyolojik silahtır... #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/g7C3P3OZNT
T3	RT @AlperYvzderki: #AşıDeğilSeriKatil Ailenizden birinin ilacı bile olsa doktor yazmadıkça aynı ilacı kullanmayın diyen sözüm ona bilimci doktorlar şimdi milyarlarca insanı aynı aşıya yönlendiriyor. Demek ki bu öyle bir hastalık değil de bir kod bir düzenleme diye düşünmek neden yanlış olsun?
T4	#asıdeğilserikatil Aşılama dünya nüfusunu 500 milyona düşürme projesinin ta kendisidir.
T5	Transhümanizme nereden giriyorduk? #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/JebI1WPhlB

Tabloda kullanıcıların geleceğe dair yapıldığını iddia ettiği kimi düzenlemelerin ifadelerinin bulunduğu toplam 18 tweet içerisinden örnekler bulunmaktadır. Atılan tweetlerde aşının biyolojik silah olduğu, transhümanizm, nüfus düzenlemesi ve kod düzenlemesi için kullanıldığı fikirleri öne sürülmektedir.

Tablo 7: Kodlanmış Güvensizlik Durumu

Kodlanmış güvensizlik durumu	Tweet Sayısı: 50
T1	Sebebi ne olursa olsun öldüyseniz virüsten ama ✂ olduktan sonra öldüyseniz sebebinin ✂ olduğunu da nerden çıkardınız oluyor☹️#AşıDeğilSeriKatil #GerçekVirüsMedyadır
T2	Sağlığın için, hayatını riske atacak o sıvıyı sana enjekte edelim diyorlar, fıkrı bu kadar☺️ #AşıDeğilSeriKatil
T3	RT @oylesine1deli00: #AşıDeğilSeriKatil vurunmadım, vurunmayacağım. Ne idüğü belirsiz sıvıları bulanlar bile olmuyor ben denek miyim de olayım, kendimi onlara teslim edeyim? Çok koruyor diyorsanız çifter çifter zerk ettirin...
T4	Aşı oldunmu; oldum. Peki neden. Eşim çok fena covid oldu korktum. Ee peki durduk yeremi fena oldu. Yoo ilaçları aldıktan sonra kalbi sıkıştı nefesi daraldı diye cvp verdi komşu..! İşte insanların aklını böyle hacklediler. #AşıDeğilSeriKatil
T5	RT @CumaTatilOlsun: "Korona Ölümü Sayıları" ise temelden HATALI. Çürük bir temel üzerine inşa edilen BÜYÜK BİR YALAN ve temeli incelemeyen bu yalana inanan BÜYÜK BİR KİTLE. Hala bu işte bir terslik olduğunu düşünmüyor musunuz? #GerçekVirüsMedyadır #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/XFv1v45Uer
T6	RT @0606Erkan: #AşıDeğilSeriKatil Gribi tamamen bitirecek bir aşı buldummu ???Başka sorum yok. Asıl tehlike virüs değil uzun vadeli etkileri bilinmeyen denek sıvıları.
T7	Aşı karşıtı değilim.* Ruhsatlandırılmamış, * Bilimsel metodlarla hazırlanmamış,(YouTube @NevaCiftcioglu izleyiniz.)* Mucidinin Kendi aşısını olmadığı,* Firmanın sorumluluk kabul etmediği,* Denekler için hazırlanmış sıvıya karşıyım. #AşıDeğilSeriKatil
T8	RT @yiyildi: aşı olmamış biri olarak aşı olmuş birine virüs bulaştırabiliyorsam o aşı işe yaramıyor demektir #AşıDeğilSeriKatil
T9	RT @OturBiKonusscaz: Aşı olun,delta varyantı geliyor ,virüsss varrr,corona , hes kodu bla bla.. Ya ülkeye elini kolunu sallayarak bir yağın Afgan giriyor onlarda virüs yok ama ülkede virüs var.Peki bu ciddi bir

salgınsa bu adamlar nasıl kontrolsüzce ülkeye giriyor? #AşıDeğilSeriKatil

- T10** Aşıladın, altı ay sonra korumuyor dedin.. Sonra yine aşıladın.. Şimdi de deltaya karşı bu aşilar korumaz, yeni aşilar yapacağız diyorsun..Yarın Delta plus diyeceksin.. Sonra gelsin taze aşilar ?Bu sonsuz kısır bir döngü..#AşıDeğilSeriKatil

Tabloda aşıya karşı güvensizlik olarak kodlanan ve bu bağlamda atılan toplam 50 tweet içerisinde öne çıkanlar yer almaktadır. Aşı için ne olduğu belli olmayan bir “sıvı” tanımlamasının yapıldığı ve kullanıcıların aşının sonuca ulaşmasıyla ilgili şüpheler barındırılması sebebiyle kullanılmaması gerektiğini belirttikleri görülmektedir.

Tablo 8: Kodlanmış Suçlayıcı İfade Kullanma Durumu

Kodlanmış suçlayıcı ifade kullanma durumu	Tweet Sayısı: 28
T1 Sapasağlam insanların ölümüne /sakat kalmasına neden olan deney sıvılarıyla kobay yapılan bir halk! Sorumluluk almayan hükümet, bu yan etkileri dile getirmeyen muhalefet/ basın.. Hesap soramayan yargı! #asımağdurları #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/zu2BF9U2yw	
T2 RT @pirireisbudak11: Ama o, seri katil kim? Bill Gates mi, Uğur Şahin mi, Aşı/İlaç sektörü mü?. DSÖ mü? Hükümetler mi?Acaba kim? #asıdeğilserikatil	
T3 Bu nasıl bir katliam, katiller alenen insanların canına kastediyorlar. (Herşey sizin sağlığınız) adı altında söylenerek, bilinçli işleniyor. Katil zanlıları direk sağlıkçılar ve tıp mafyası #asıdeğilserikatil https://t.co/TEugHDT3e2	
T4 RT @B81670: Gerçek komplocu medyadır biz değil #GerçekVirüsMedyadır #AşıDeğilSeriKatil	
T5 işte gerçekler, her medya kanalına aylık dahi bağlanmıştı bu sahte pandemi sürecinde. yazıklar olsun! #GerçekVirüsMedyadır #AsıDeğilSeriKatil https://t.co/HjoVjHCeC2	

Tabloda suçlayıcı ifadeler şeklinde kodlanan ve bu bağlamda atıldığı tespit edilen 28 tweet içerisinde öne çıkanlara yer verilmiştir. Kullanıcılar aşıyla ilgili farklı kişi ve kurumları suçlayarak aşı karşıtı düşüncelerini ifade etmektedirler. Bunlar arasında Dünya Sağlık Örgütü, hükümetler ve medya kuruluşları yer aldığı gibi Bill Gates ve Uğur Şahin gibi isimlerin de olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Kodlanmış Özgürlükçü Olma ve Özgürlük Karşıtı Olma Durumu

Kodlanmış özgürlükçü olma ve özgürlük karşıtı olma durumu	Tweet Sayısı: 23
T1 Senin düşüncene göre ilaç benim düşüncem ise ☹️#AşıDeğilSeriKatil	
T2 #AşıDeğilSeriKatil insanların fikirleriyle alay etmek yerine şüpheci olun ve bu insanlar ne demek istiyor diye anlamaya çalışın, sorgulayın, araştırın. https://t.co/xzYcsKLFgD	
T3 RT @MuhtesemTesbit: #asıdeğilserikatil Madem kişisel seçim ve kimse zorunluluk kabul etmiyor, bu yoğun baskı bu afra tafra da nedir?! https://t.co/3Xe0Arofd6	
T4 Özgür bi ülkede yaşıyorum...aşı falan da olmuyorum..!!!!!!şimdiye kadar 2 kez covid oldum ne ilaç kullandım ne bise..şimdiye kadar ölmediysem bundan sonrada ölmem!!Aşı #AşıDeğilSeriKatil 🙄♀	
T5 RT @hasan_h_colak: Herkes salak birtek siz mi akıllısınız diyenlere diyoruz, siz salaksınız diye kendi aklımızı kiraya mı verelim? Doğru tektir, bir yanlış milyolar inanıyor olsa da yanlış yanlıştır. #asıdeğilserikatil https://t.co/WXP10wWbiG	

Tabloda özgürlük ve özgürlük karşıtı olma biçiminde kodlanan ve bu bağlamda atıldığı tespit edilen 23 tweet içerisinde öne çıkanlara yer verilmiştir. Kullanıcılar aşı karşıtı olan düşüncelerini paylaşımlarının ifade özgürlüğü olduğunu, aşı olmama nedenlerinin kendilerini ilgilendirdiğini ve zorunlu aşı uygulamalarının baskı olduğunu ifade eden paylaşımlar yapmaktadırlar. Bu bağlamda hem kendi özgürlükleriyle ilgili ifadelerin olduğu hem de onlara yapılan baskılara yönelik özgürlük karşıtı uygulamaları eleştiren açıklamaların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 10: Kodlanmış Aşı Karşıtı Olmama Durumu

Kodlanmış aşı karşıtı olmama durumu	Tweet Sayısı: 15
T1	Yıl olmuş 2021 hala nüfus planlaması diyorlar. Emin olun bunu yapmak isteselerdi çoktan yapmışlardı ve bundan senin haberin bile olmazdı. #AşıDeğilSeriKatil
T2	RT @muhendisyyenn: Bu aşı öldürüyorsa tüm aşılarda bana vurun. Ben 1 hafta sonra 2. Doz alman aşısını da yaptırıyorum. Aşı yaptırmak istemeyen arkadaşlar size saygım sonsuz, kimse size yaptırım da yapamaz böyle bir şey olursa tağa destek veririm. Fakat yapmayın etmeyin aşı olun. #AşıDeğilSeriKatil
T3	RT @millibekacelal: Canlar aşılarımızı olalım maske ve kısıtlamalardan temelli kurtulalım. Aşı sağlıklıdır hayattır ve umuttur. Bakmayın siz laf salatası yapanlara onların hepsi İngiliz ve bizans seviciler #AşıDeğilSeriKatil#KılıçdaroğluNeSöyledi https://t.co/RhNmrEEE1r
T4	İnsanlar yıllarca tıp okuyor. Bilim insanı oluyor, binlerce deney yapıyor, aşı buluyor ama çorumdun bir dayı çıkıyor diyor ki aşı korumaz. Aynen dayı sen olma zaten boşver. Çip takıyorlar #AşıDeğilSeriKatil
T5	Kemoterapinin o kadar yan etkisi varken bir umut diye tedaviye devam ediyorsunuz. Ama iş aşıya gelince oşo oldoruyor #AşıDeğilSeriKatil

Tabloda aşı karşıtı olmama biçiminde kodlanan ve bu bağlamda atıldığı tespit edilen 15 tweet içerisinde öne çıkanlara yer verilmiştir. Her ne kadar aşı karşıtı bir etiket üzerinden atılan tweetler ağırlıkta olsa da aşı karşıtılarını eleştiren ve onları aşı olmaları yönünde ikna etmeye çalışan içeriklerin de oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo 11: Kodlanmış Gündemde Olma Durumu

Kodlanmış gündemde olma durumu	Tweet Sayısı: 1
T1	Bizi konuşuyolar 😊 #AşıDeğilSeriKatil https://t.co/JOKYKSHN5b

Tabloda gündemde olma şeklinde kodlanan ve bu bağlamda atıldığı tespit edilen 1 tweete yer verilmiştir. Bu tweet aşı karşıtılarının bir program kapsamında konuşulmasını konu edinmektedir.

7. Sonuç

Hakikat sonrası çağ, rızaya dayalı normalliklere, “benim bakış açım” temelinde dayanak oluşturulmaya çalışılan her düşüncenin rasyonelize edilip meşru gösterilmesine yol açmaktadır. Bu durum bilimsel gerçekliklerin, nesnel hakikatlerin göz ardı edilmesine ve inkâr edilmesine neden olmaktadır.

Yükselen bireysellikler, özgür ifade ortamının zemin hazırladığı benliğin bir projeksiyonunu sunan görüşlere ortam yaratmaktadır. Bu sayede doğru veya yanlışlığına bakılmaksızın her bireyin kendi görüşü, nesnel doğruyu kişi için geçersiz kılmaktadır. Böylece “kendi doğrularını” yaşayan insan sayısının arttığı bir dünyada aslolan hakikat kişisel perspektifler arasında yok olabilmektedir.

Bu durumları pandemi sürecindeki paylaşımlar üzerinden düşündüğümüzde insanların, Twitter’da açtıkları etiketler üzerinden bir araya gelerek aşı karşıtılığı adına düşüncelerini ve komplo teorilerini aktarabilecek alanlar bulabildiği anlaşılmaktadır. Herkesin fikir beyan edebileceği bir durum olmamasına rağmen sosyal medyanın sağladığı zemin herkesin kendi görüşleri, deneyimleri ve gördükleri doğrultusunda yorumlar yapmasına neden olmaktadır. Benzer görüşlere ve inançlara sahip kişilerin varlığı ile de paylaşımlardaki yaklaşımlar güç bulmakta ve sarsılmazlığını perçinlenmektedir. Aşı karşıtılarının aşı yapılmaması gerektiğine yönelik düşüncelerini aktardıkları ve savlarını kuvvetlendirmek adına kimi örnekleri ve durumları kullandıkları görülmektedir. İddialar kanıt gösterilmeksizin dolaşıma sokulabilmekte veya olay ve olgular kendi gerçekliklerini oluşturabilmek adına biçimlendirilebilmektedir. Bu da komplo teorilerinin üretimini ve dağıtımını kolaylaştırdığı gibi bilimsel bilgilerle aralarına mesafe konulmasına da sebebiyet vermektedir.

Aşı karşıtı ve komplo teorileri barındıran tweetlerde şüpheli yaklaşımların ağırlıkta olduğu, aşı ile başka hedeflerin varlığından bahsedildiği ve dolayısıyla gizlenen gerçekliklerin olduğundan konuşulduğu görülmektedir. Kullanıcılar kendi yaşadıkları veya çevrelerinde olup biten aşının neden olduğunu düşündükleri olumsuzlukları örnek göstererek iddialarını desteklemek amacıyla oldukları anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra aşı karşıtı olan farklı kesimden insanların söylemleri ve aşı olmayan kişilerin isimleri dolaşıma sokularak yaklaşımlarının doğruluğunun gerekçelendirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Bilim insanları tarafından önerilen uygulamaların ve tedavilerin reddinin toplum sağlığı üzerinden ciddi etkileri olabileceği unutulmamalıdır. Aşı, ilaç ve salgınla mücadelenin bilimsel bir mesele olması kişisel kanaatlerin, değerlerin ve inançların geri planda tutulmasını gerektirmektedir. Temel konulara hâkim olmayıp olası sonuçların neler olabileceğini göz önünde bulundurmamak, başka planlar olduğunu düşünmek ve bunun da kişinin kendisinin farkına vardığını algısı tehlikelere yol açabilmektedir. Bir kişinin bile hastalığın önlenmesine yönelik uygulamaları ve aşığı reddetmesi olası yeni salgının başlangıcı tetikleme potansiyelini barındırmaktadır.

Komple teorilerin önüne geçmek ve söylentilerin yayılmasını engellemek adına yetkili kurumların şeffaf olarak toplum sağlığını doğrudan ilgilendiren bilgileri halkın tüm kesimlerinin anlayabileceği biçimde aktarması büyük önem arz etmektedir. Bunun için tüm iletişim kanallarını doğru kullanıp işlevsel kılmak da doğru bilginin aktarımında kritik bir konumda bulunmaktadır. Böylece kişiler hem takip ettiği mecralardan bu bilgi akışlarına maruz kalacak hem de kurumların güvenilirliği artacağı için farklı arayışlara girme ihtiyacı azalacaktır. Bu da insanların zihinlerinden belirsizlikleri kaldırarak doğru bilgi kapsamında hareket etmelerinin önünü açacaktır.

Tüm bunların yanı sıra kişisel olarak yanlış bilgiyle mücadelede etkili olması adına bilim okuryazarlığının artırılması gerekmektedir. Bu, düşünsel aşamaların aktif olarak devreye sokulmasına, dolayısıyla kaynağın güvenilirliğinin kontrol edilerek bilginin sorgulanması neden olacaktır.

Kaynaklar

- An ad hoc WHO technical consultation managing the COVID-19 infodemic: call for action. (2021, Mayıs 07) Erişim adresi <https://www.who.int/publications/i/item/9789240010314>
- Brogan, C. (2010). *Social media 101: Tactics and tips to develop your business online*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Castells, M. (2012). *İsyan ve umut ağları*. Ebru Kılıç (Çev.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Coady, D. (2006). An introduction to the philosophical debate about conspiracy theories. David Coady (Ed.), *Conspiracy theories: The philosophical debate*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Dalkir, K. and Katz, R. (Ed.). (2020). *Navigating fake news, alternative facts, and misinformation in a post-truth world*. Pennsylvania: IGI Global.
- Eysenbach, G., Powell, J., Kuss, O. and Sa, E. (2002). Empirical studies assessing the quality of health information for consumers on the world wide web: A systematic review. *JAMA*, 287: 2691–2700.
- Hodapp, C. and Von Kannon, A. (2008). *Conspiracy theories & secret societies for dummies*. Indiana: Wiley Publishing.
- Keyes, R. (2019). *Hakikat sonrası çağ: Günümüz dünyasında yalancılık ve aldatma*. Deniz Özçetin (Çev.), İzmir: Deli Dolu.
- Knight, P. (2003). *Conspiracy theories in American history: An encyclopedia (Vol 1)*. California: Abc-Clio.
- McIntyre, L. (2018). *Post-truth*. Cambridge: MIT Press.
- Munich Security Conference: WHO; 15 February 2020 (2021, Mayıs 07) Erişim adresi <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference>
- Sim, S. (2019). *Post-Truth, scepticism & power*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Sunstein, C. R. (2014). *Conspiracy theories and other dangerous ideas*. New York: Simon and Schuster.
- Treadaway, C. and Smith, M. (2010). *Facebook marketing: An hour a day*. Indiana: Wiley Publishing.
- Wyrwoll, C. (2014). *Social media: Fundamentals, models, and ranking of user-generated content*. Hamburg: Springer Fachmedien Wiesbaden.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
 Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-